

Manca Klun

Slovenščina in slovenstvo v Braziliji

Povzetek

Prispevek se ukvarja s slovensko skupnostjo v Braziliji. Uvodoma sta predstavljena pojma, ki določata (slovensko) izseljensko skupnost: posebna (etnična) identiteta, določena tako z državo izvora kot z državo prihoda, ter jezik kot posrednik med posameznikom in družbo in kot dejavnik identifikacije ter hkrati sredstvo komunikacije. Predstavljeni so tudi zgodovina izseljevanja in izseljenska društva vključno z današnjim. Osrednji del prispevka je namenjen raziskavi, ki je bila izvedena z anketnim vprašalnikom v brazilskem São Paulu. Raziskava osvetli okoliščine migracije, odnos izseljencev in njihovih potomcev do slovenščine ter hkrati odnos med slovenščino in portugalščino, nazadnje pa tudi odnos izseljenske skupnosti do slovenstva.

Ključne besede: izseljenska skupnost, identiteta, slovenstvo, slovenščina, Brazilija

Abstract

The article deals with the Slovenian community in Brazil. At the outset, it presents two concepts that determine the (Slovenian) emigrant community: a special (ethnic) identity, determined by the country of origin as well as the country of arrival; and language as an intermediary between the individual and society, and as a factor of identification while being a means of communication. The article also presents the history of immigration and introduces emigrant societies, including the current one. The central part of the article is devoted to a study that was conducted through a questionnaire. The study highlights the circumstances of migration, the attitude of emigrants and their descendants to the Slovenian language, and the relationship between the Portuguese language and Slovenian. Finally, it reveals the emigrant community's attitude towards Slovenianness.

Key words: emigrant community, identity, Slovenianness, Slovenian language, Brazil

1 IDENTITETA IN JEZIK

Pri identiteti gre za pomensko zelo razvejan pojem, ločimo pa lahko osebno in skupinsko ter etnično in nacionalno identiteto. Osebno identiteto sestavljata avtoidentifikacija (identiteta, ki si jo posameznik pripiše sam) in identifikacija, ki je posamezniku določena s strani družbe (Južnič 1993: 11–12). Pri skupinski identiteti gre za skupinsko pripadnost: »družba ponuja zagotovljenost identitete posamezniku, vendar sprejemanje take zagotovljenosti zahteva zavezanost, občutenje ne le pravic, marveč tudi dolžnosti do skupnosti« (Južnič 1993: 141). Posameznik tako svojo pripadnost določeni skupinski identiteti izraža z življenjskim stilom, upoštevanjem navad, uporabo jezika, ki je v neki skupnosti v rabi, pozna in spoštuje kolektivni spomin ipd. (Južnič 1993: 141). Vse to posameznik tudi sam prenaša naprej in s tem zagotavlja njeno kontinuiteto (Žigon 1998: 17). Vsebina skupinske pripadnosti je torej odvisna od interakcije med posameznikom in družbo.

Ena od skupinskih identitet je etnična identiteta, ki je »dodeljena z rojstvom v določeni etnični skupini ali skupnosti«, ki se zaveda »svojega obstoja in obstajanja« (Južnič 1993: 268). Pojem etnije je tako vezan na štiri kontinuitete: bivalno/teritorialno, biološko-genetično, jezikovno in politično, pri čemer včasih lahko katera od njih umanjka (Južnič 1993: 268). Po Južniču (1993: 280) ima središčni pomen v oblikovanju etnije jezik, še posebno, če se močno razlikuje od sosednjih populacij, kar povzroči, da »med sosednjimi jeziki ni prave komunikacijske prehodnosti« in jezik postane ločnica med različno govorečimi. Ima tudi »izrazito vlogo v identifikacijskem smislu« – »ljudje, ki govorijo isti jezik, so ne glede na močne medsebojne razlike izjemno čustveno povezani« (Južnič 1993: 280). Jezikovna skupnost pa ni le pogoj oblikovanja etnije, lahko je tudi njena posledica (Južnič 1987: 225), kot se to kaže pri prebivalcih Združenih držav Amerike [in Brazilije, op. M. K.], ki so se »izoblikovali iz priseljencev različne in mnogotere etnične provenience, tako da so sprejeli angleščino [oz. portugalsčino, op. M. K.]. [...] Angleščina je bila ‚pristopnica‘ k skupni pripadnosti« (Južnič 1987: 226).

Jezik pa ni le sredstvo za vpenjanje v neko skupnost, ampak tudi intimno določa vsakega posameznika – jezik, ki ga uporabljamo, oblikuje pomemben del našega občutka o tem, kdo smo, z njim svojo identiteto razvijamo in ohranjamo, predstavljamo svoje bistvo in način, na katerega hočemo biti sprejeti (Edwards 2009; Ule 2009b: 107 po Bitenc 2016: 67). Na razmerje med jezikom in identiteto posameznika vplivajo tudi družbene spremembe – namesto ostrih in celostnih družbenih delitev se uveljavlja mreža razlik, ki jih ne moremo homogenizirati v enostavne bipolarne delitve ali hierarhije (Ule 2009a: 418–421 po Bitenc 2016: 71), to pa povzroča spremembe tudi v subjektivnih strukturah, v zgradbi bistva in identitetah posameznika, kar Ule (2009a: 49 po Bitenc 2016: 71) označi s pojmi

decentrirani subjekt, pluralno sebstvo, zbrkljana identiteta. Nobena izmed tradicionalnih kategorij samoidentifikacije, kot so spol, nacionalnost, religija, rasa, nima več privilegiranega položaja, posameznik samopodobo prilagaja družbenim razmeram (Ule 2009a: 490–491 po Bitenc 2016: 71).

Na posebno identiteto slovenskih izseljencev in njihovih potomcev se lahko naveže pojem skrpana identiteta (ang. *patchwork identity*), pri kateri so možnosti identificiranja z nečim tako številčne, da postopno postane posameznikova identiteta delna in razkropljena (Čebulj Sajko 1999: 58). Identiteta v interakciji se glede na okoliščine spreminja in oblikuje iz trenutka v trenutek, gre za »začasne vloge« (Bucholtz in Hall 2005: 591). Pri tem je relevanten tudi pojem »premikajoča (se) identiteta«, pri kateri se posameznik lahko istoveti z različnimi skupinami in v njih zavzema različne položaje oz. igra različne vloge, torej je lahko nosilec več skupinskih pripadnosti, med katerimi prihaja do situacijskega uravnovešanja (Lukšič-Hacin 1999: 43). Dodajamo še pojem »multietnična identiteta«, ki je v veljavi v multikulturnih družbah, kjer se postopoma brišejo etnične, kulturne, verske in druge meje. Tam »postaja multietnična identiteta edini možni način sožitja in preživetja« (Čebulj Sajko 1999: 59).

Sodobne raziskave tudi jezik razumejo kot »dinamično, spremenljivo strukturo, ki se razpira zunanjim vplivom in prilagaja komunikacijskim potrebam sodobnega človeka znotraj vse kompleksnejših kulturnih in družbenih kontekstov« (Grgič 2016: 19) in ni več vrednota le zato, ker »je nosilec tradicije, pripadnosti in zgodovine, ampak (tudi) zato, ker nastopa kot generator ekonomsko merljivih vrednosti – dobička«. Obe predstavi o vrednosti jezika pri analiziranih skupnostih govorcev soobstajata in tvorita nove kompleksne diskurze oz. definicije njegove vrednosti (Grgič 2016: 20).

Jezik ima v življenju posameznika (in določene skupine ljudi) torej več vlog. Je dejavnik identifikacije, ki izraža posameznikovo osebno, kulturno, etnično, socialno in vsakršno drugo identiteto (Šabec 2002: 7), in sredstvo komunikacije, »medsebojnega sporazumevanja in vplivanja« (Gomez Mikolič 2000: 180). Na jezik je torej treba gledati kot na »temeljno bivanjsko določilnico« posameznika in tudi kot na »temeljno družbotvorno gibalno« (Stabej 2001: 20).

2 SLOVENSKA IZSELJENSKA SKUPNOST V BRAZILIJU

2.1 Slovenski izseljenci in njihovi potomci do leta 1991: imigracijski tokovi

Izseljevanje večjih skupin Slovencev se začne konec sedemdesetih let 19. stoletja zaradi ekonomskih razlogov, predvsem iz Beneške Slovenije in Goriških brd, pa tudi iz Kranjske in Štajerske. Točnega števila slovenskih izseljencev prvega vala ni mogoče

podati, saj so Slovence, ki so migrirali v Brazilijo, popisali tudi kot italijanske ali avstrijske državljane, pogosto pa so tudi nedosledno zapisovali slovenske priimke in poitalijančili osebna imena. Po raziskavi Andreje Šimenc se je takrat v Brazilijo izselilo približno 2000 Slovencev. To so bile večinoma razširjene družine, po poklicu so bili večinoma kmetovalci (Šimenc 2002: 41–44) in so prišli »na delo na kavne plantaže v južni del Brazilije« (Šimenc 2002: 99). Ta val je bil tudi najštevilčnejši.

Med drugim izselitvenim valom, ki je potekal med obema vojnoma, so se Slovenci izseljevali precej manj. Izselila se »je manjša skupina primorskih političnih izseljencev in nekaj ekonomskih izseljencev iz Dravske banovine zlasti v mesto São Paulo«. Večina moških političnih emigrantov se je zaposlila v gradbeništvu, ženske pa so bile predvsem gospodinje (Šimenc 2002: 68).

V tretjem izselitvenem valu, po drugi svetovni vojni, se je nekaj več kot 100 Slovencev izselilo predvsem zaradi političnih razlogov (Šimenc 2002: 99). Naselili so se v večjih brazilskih mestih, predvsem v zvezni državi São Paulo, pa tudi v Zveznih državah Minas Gerais, Paraná in Rio de Janeiro. Zaposlili so se različno, »od univerzitetnega profesorja, strokovnega sodelavca, do industrijskega delavca« (Šimenc 2002: 77). »Zaradi pomanjkljivih in nedoslednih avstro-ogrskih, italijanskih in jugoslovanskih statističnih virov izseljevanja na eni strani in brazilskih statistik priseljevanja na drugi ne moremo natančneje določiti obsega slovenskih selitvenih tokov v Brazilijo« (Šimenc 2002: 99).

Glede na dane podatke bi torej lahko število Slovencev, ki so se izselili v Brazilijo, postavili med 2000 in 3000.

2.2 Društva do leta 1991

Ohranjanje in razvoj slovenske skupnosti v Braziliji sta zavirala predvsem majhno število slovenskih izseljencev in njihova razkropljena poselitev po Braziliji. To je oteževalo tudi ustanavljanje in ohranjanje slovenskih izseljenskih društev. Majhno število slovenskih izseljencev je določalo tudi sodelovanje (npr. skupno najemanje prostorov društev) z izseljenci drugih narodov. Društva so ponujala pomoč v primeru težav, razvedrilo, druženje z »rojaki« in tečaje slovenščine. Slovenska društva je zaznamovala tudi ideološka razcepljenost, ki še v tujini ni dovoljevala, da bi se Slovenci združili.

»Slovenski izseljenci v Braziliji pred prvo svetovno vojno niso ustanovili samostojne imigrantske institucije« (Šimenc 2002: 64). Za prvo slovensko društvo velja društvo ORNUS – Ovekovečiti rojstvo novega udruženja Slovenov (Žigon 1998: 86), »ki so ga ustanovili primorski politični emigranti leta 1928« (Šimenc 2002: 99). Po letu 1930 so organizirali celo redni šolski tečaj slovenščine za otroke društvenih članov.

Leta 1943 so sezidali kulturni dom, društvo pa se je preimenovalo v Slovensko kulturno društvo Naš dom oz. Sociedade Slovena de Cultura Noso Lar. Ustanovili so mladinsko sekcijo, tamburaški orkester, dramski odsek in organizirali športne aktivnosti. V sodelovanju z drugimi izseljenskimi društvi jugoslovanskih narodov je društvo ustanovilo tudi Jugoslovanski odbor za pomoč vojnim žrtvam. Leta 1948 se je društvo spet preimenovalo, in sicer v Sociedade Beneficiante e Recreativa Bertio-ga (Dobrodelno in zabavno društvo Bertio-ga). Po petdesetih letih od ustanovitve pa je društveno življenje zaradi redčenja prve generacije slovenskih izseljencev počasi zamrlo in Naš dom so zaprli (Šimenc 2002: 70–72).

Ornusovi nasprotniki so leta 1929 ustanovili društvo Pevski zbor Primorje, ki se je kmalu preimenovalo v Slovensko izobraževalno društvo Primorje. Društvo je leta 1930 skupaj s Čehi najelo nove prostore, imelo je svoj zbor, žensko gimnastično sekcijo in knjižnico s slovenskimi knjigami (Žigon 1998: 86), organizirali so kulturne prireditve, koncerte, plese, izlete, skrbeli pa so tudi za obveščanje širše javnosti o lastni dejavnosti (v časopisih *Jugosloven u Braziliji*, *Folha da Manhã*, *Ruska Gazeta v Braziliji*, v argentinskem *Slovenskem tedniku*, clevelandski *Ameriški domovini* ...). Vendar so skoraj od ustanovitve dalje imeli težave z narodnostno orientacijo društva. Na začetku so bili jasno primorski Slovenci, z upadanjem članstva in krizo financiranja pa so postajali čedalje bolj jugoslovanski (več neslovenskih članov). Leta 1932 so se imenovali že Jugoslovensko kulturno društvo Primorje v S. Paulu.

Leta 1931 je bilo ustanovljeno Jugoslovensko podporno udruženje za pomoč članom v času gospodarske krize. Ker tedanja Kraljevina Jugoslavija v Braziliji ni imela konzularnega predstavnika, je društvo med drugim nabavljalo potne liste in izdajalo pooblastila (Šimenc 2002: 73), sestavljali pa so ga večinoma Hrvati, banatski Židje in Nemci, Slovenci in nekaj Srbov. Društvo je leta 1936 razpadlo zaradi notranjih razprtij in domnevne korupcije. Franc Paternost je leta 1937 ustanovil društvo Jugoslovensko podporno udruženje 2, a je že po letu dni razpadlo zaradi premajhnega števila članov, novih brazilskih predpisov o izseljenskih društvih in dolga društva ustanovitelju Paternostu (Žigon 1998: 87).

Večina slovenskih društev v Braziliji je torej pred tretjim izselitvenim valom že propadla. Ostalo je društvo Bertio-ga, ki novih slovenskih emigrantov ni sprejelo zaradi drugačnih političnih nazorov. Povojni izseljenci svojega društva niso ustanovili, srečevali so se na neformalnih srečanjih. Zahajati so začeli tudi v SAIUG (Sociedade Amigos da Iugoslavia) oz. v Društvo prijateljev Jugoslavije, kjer so prirejali proslave ob dnevu Jugoslavije, za božič in novo leto.

Novo možnost za srečanja Slovencev sta predstavljali cerkev in maša v slovenskem jeziku. Prva maša v slovenskem jeziku je bila leta 1957 v cerkvi presvetega rešnjega

telesa v São Paulu, vodil jo je duhovnik Luiz Ilc. Pozneje ga je nasledil duhovnik Ludovik Cegler. Maša v slovenščini je bila enkrat na mesec. V cerkvi so se srečevali tudi ob praznovanju miklavža in za materinski dan (Neznani avtor 1997: 20). Leta 1997, ko je nastal citirani članek, so praznovali 40 let od prve maše v slovenskem jeziku. Danes v São Paulu ni več slovenskih duhovnikov in tudi ne maše v slovenščini. Kar je ostalo, so cerkvene pesmi v slovenščini, ki spremljajo obred v portugalsščini po prireditvah slovenskega društva.

2.3 Slovenski izseljenci in njihovi potomci od leta 1991

V letu osamosvojitve Slovenije so slovenski povojni izseljenci ustanovili svoje prvo formalno društvo, Zvezo Slovencev v Braziliji, z namenom vključitve večjega števila vseh slovenskih izseljencev in njihovih potomcev ter daljše ohranitve slovenstva (Ovca idr. 1992), korespondenčni seznam pa šteje 161 imen, pod katerimi se včasih skrivajo cele družine. Glavne dejavnosti društva so bile sprejemanje gostov iz Slovenije in pomoč pri iskanju prenočišč, organizaciji dejavnosti in podobno (Žigon 1998: 87). Andrej Kranjc je leta 1995 izdal portugalsko-slovenski slovar, nato pa leta 1998 še slovensko-portugalskega. Nekaj let so izdajali tudi glasilo *Novice pod lipo*, za katerega je v glavnem skrbel Peter Slavec. Kot piše Šimenc (2000: 82), so v glasilu v slovenščini in portugalsščini poročali o svojih dejavnostih, članih in zlasti o dogodkih v Sloveniji.

Vsa leta do osamosvojitve Slovenije, ko je ta začela z delnim financiranjem slovenskih izseljenskih skupnosti, so za financiranje dejavnosti slovenske skupnosti v Braziliji skrbeli premožnejši člani s prostovoljnimi prispevki. Šele mlajša generacija predsedniškega zbora skuša v financiranje društva vključiti vse člane. Društvo je v preteklosti, kljub formalizaciji, še vedno delovalo dokaj zasebno. To je v intervjuju, opravljenem za diplomsko nalogo, potrdila tudi Elizabete Cuička, ena od članic društva in udeleženka tečaja slovenščine: »Enkrat sva z mamo šli na božično zabavo, ampak se nisva počutili, da bi prišli ponovno. Mislim, da je skupina bolj zaprta, osebe se dlje časa poznajo.«

Večje, javne prireditve s kosilom ali večerjo s tipično slovensko hrano in petjem slovenskih pesmi so organizirali trikrat letno, ob slovenskem dnevu državnosti, za miklavževanje in ob prazniku mladih. Leta 2010 so za dan državnosti ob kosilu v sodelovanju z učenci tečajev slovenščine ponudili tudi kulturni in izobraževalni program. Na prireditve je prišlo od ustanovitve društva največje število slovenskih izseljencev, njihovih potomcev, partnerjev in prijateljev, to je 130. Prireditve so se udeležili tudi predstavniki drugih izselitvenih valov.

Simone Hlebanja, aktivna članica društva, ki se slovenščine uči, ker je žena potomca slovenskega izseljenca, je v intervjuju, ki sem ga opravila za raziskavo, prireditve komentirala z besedami:

Imeli smo pravo slovensko prireditvev. Ne samo zaradi hrane ali pesmi, ampak smo se o državi začeli učiti. Ljudje ... Oni ne vedo, kaj je slovensko ... Oni samo pridejo in jejo slovensko tipično hrano. To je edina stvar, katero so navajeni dobiti na slovenskih prireditvah, in zdaj z zadnjo se je popolnoma spremenilo. Mislim, da so bili vsi bolj zainteresirani, za vse stvari.

Društvo ponuja tudi tečaj slovenščine, in sicer v São Paulu in Riu de Janeiru. Vodita ga dva učitelja, ki sta naravna govorca slovenščine. Organizirani sta dve skupini – začetna in nadaljevalna. Tisti, ki živijo predaleč, da bi se lahko udeležili tečaja, se lahko slovenščine učijo preko spleta s pomočjo istih učiteljev.

Slovenci v Braziliji imajo tudi uradno spletno stran (www.eslovenia.org.br) in blog (www.eslovenosnobrasil.wordpress.com), ki sta namenjena informiranju o dogajanju v slovenski skupnosti. Nudita tudi povezave do spletnih strani s podatki o Sloveniji. Omogočata večjo povezanost med člani društva, hkrati pa nudita drugim možnost, da s Slovenci v Braziliji vzpostavijo stik. Svetovni splet (npr. Facebook) pa ponuja tudi druge možnosti vzpostavljanja in ohranjanja stikov: »Ja, mislim, da je bil splet velika pomoč pri iskanju. Enkrat sem začel razmišljati, če bi na spletu lahko našel tudi druge Paternoste, in začel sem govoriti z njimi.«¹

Za pridobivanje informacij uradno skrbita slovenska častna konzulata, eden v São Paulu in drugi v Belo Horizonteju (zvezna država Minas Gerais). Od marca 2010 pa je tudi slovensko veleposlaništvo v glavnem mestu Brazilije, v Brasílii.

3 RAZISKAVA O OHRANJENOSTI SLOVENŠČINE IN SLOVENSTVA

3.1 Metoda zbiranja gradiva

Za boljši vpogled v slovensko skupnost v Braziliji je bila v okviru štirimesečnega študijskega obiska v São Paulu v Braziliji od marca do junija 2010 in priprave diplomske naloge (Klun 2010)² opravljena raziskava, v kateri sem intervjuvala nekatere člane društva in zbirala podatke z anketnim vprašalnikom. Pri oblikovanju vprašalnika in analizi podatkov so mi bile v pomoč podobne raziskave, predvsem raziskava Nade Šabec (1995) o Slovencih v ZDA, Tine Špelko in Janje Ban (2005, 2006) o slovenski jezikovni skupnosti v Argentini ter Maje Bitenc (2006) o slovenščini in njenem poučevanju pri slovenskih zdomcih v Baden-Württembergu. Anketni vprašalnik je bil anonimen, anketiranci so bili seznanjeni z namenom

1 Intervju, opravljen za potrebe te raziskave s Fernandom Paternostom, enim od mlajših članov društva, ki skrbi za prisotnost Slovencev v Braziliji na spletu.

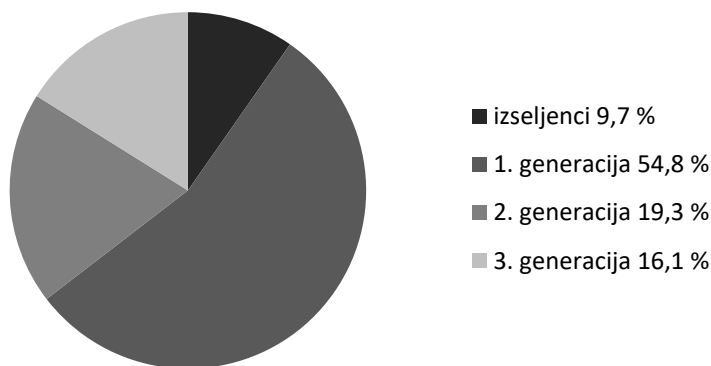
2 Diplomsko delo *Slovenščina in slovenstvo v Braziliji* je nastalo pod mentorstvom red. prof. dr. Marka Stabeja z Oddelka za slovenistiko.

izpolnjevanja. Zasnovan je bil dvojezično (slovensko-portugalsko), skupno je obsegal 23 vprašanj večinoma zaprtega tipa, razdeljen je bil na tri dele: prvi del je vseboval vprašanja glede izselitve slovenskih izseljencev v Brazilijo, drugi del je bil namenjen vprašanjem o znanju in rabi obeh jezikov predstavnikov skupnosti, tretji del pa se je osredotočil na to, kako člani društva in njihove družine ohranjajo slovenstvo.³ Vprašalnik je bil razdeljen med člane društva s pomočjo kontaktnega seznama njegovih članov, in sicer osebno ali elektronsko. Izpolnilo ga je 62 oseb.

3.2 Analiza in poskus interpretacije podatkov

3.2.1 Preselitev slovenskih izseljencev v Brazilijo

S pomočjo prvih dveh vprašanj (*Kdaj in kje ste se rodili?* ter *Za katero narodnost bi se opredelili?*) sem določila osnovne demografske podatke vprašanih. Uvrstila sem jih v starostne skupine in generacije (te tudi s pomočjo tretjega vprašanja), kot je prikazano na Grafikonu 1. Za izseljence sem štela tiste, ki so se rodili v Sloveniji in so prišli v Brazilijo po 16. letu starosti. Tiste, ki so se rodili v Sloveniji in so prišli v Brazilijo pred 16. letom starosti, sem uvrstila v skupino prve generacije potomcev, predvsem zaradi nekončanega procesa sekundarne socializacije. Tako je bilo med anketiranimi 6 izseljencev (9,7 %), 34 predstavnikov prve generacije potomcev (drugega in tretjega izselitvenega vala) – 54,8 %, 12 predstavnikov druge generacije potomcev (prvega, drugega in tretjega vala) – 19,3 %, in 10 potomcev tretje generacije potomcev (prvega in drugega vala) – 16,1 %.

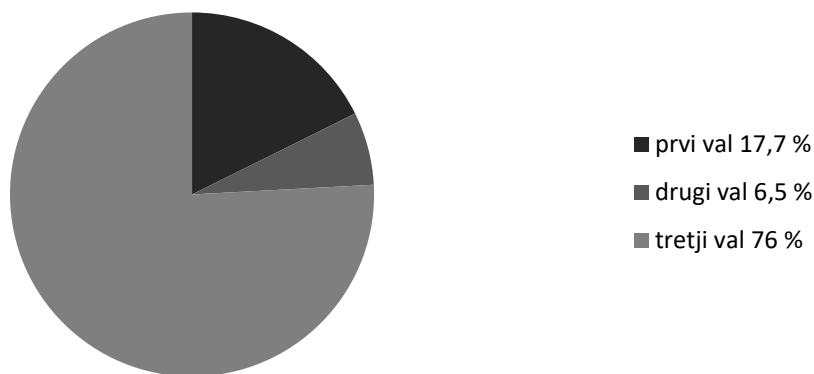

Grafikon 1: Delež anketiranih po generacijah

3 Pojem slovenstvo razumem v skladu s splošno definicijo etnogeneze kot »prepleta jezika, religije, kulture in geografije, iz katerega se v interakciji z drugimi skupnostmi in zgodovinskimi okoliščinami izostrijo konture etnije« (Toplak 2014: 14).

Večina vprašanih (50 oseb oz. 80,2 %) se je opredelila za slovensko-brazilsko narodnost, samo za slovensko 6 vprašanih (9,7 %), samo za brazilsko 4 (6,5 %), za kategorijo »drugo« pa sta se odločila 2 vprašana (3,2 %). Prvi je navedel brazilsko-nemško-slovensko narodnost, drugi pa brazilsko-nemško.

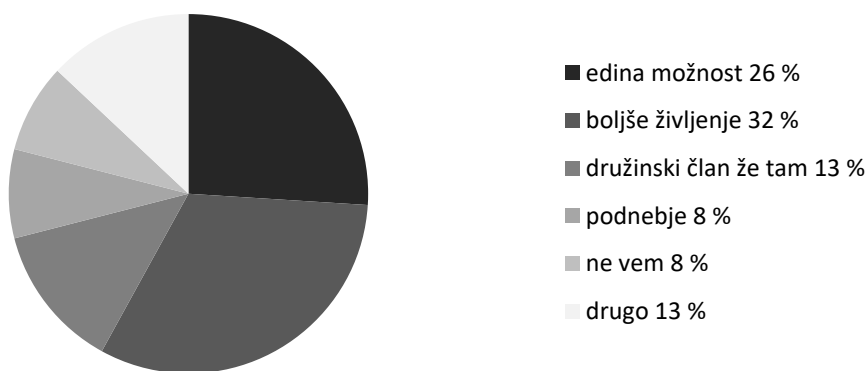
Kot kaže Grafikon 2, se je največ Slovencev, ki so izpolnjevali ta vprašalnik – 47 (76 %), izselilo po drugi svetovni vojni, vendar v to skupino spadajo poleg vojnih beguncev tudi tisti, ki so v Brazilijo prišli pozneje in zaradi drugih vzrokov (ti predstavljajo tretji val izseljevanja). Nato sledijo tisti iz prvega izselitvenega vala (Slovenci, ki so se izselili pred prvo svetovno vojno) – 11 (17,7 %), in potem še tisti, ki so se izselili med obema vojnama – 4 (6,5 %), torej predstavniki drugega izselitvenega vala. Takšna zastopanost je odraz dejanskega stanja – pripadniki prvega in drugega vala so zaradi časovne oddaljenosti izselitve in pomanjkanja kontinuitete ohranjanja slovenstva in slovenščine težje dosegljivi ali celo nedosegljivi. Višji odstotek zastopanosti prvega vala pa lahko pripišemo dejstvu, da se jih je takrat preselilo največ.

Grafikon 2: Obdobja izselitve v Brazilijo

Pri vprašanju *Zakaj ste se vi ali vaši predniki preselili v Brazilijo?* je skoraj polovica vprašanih – 30 (48 %), navedla politični vzrok, 16 (25,8 %) jih je obkrožilo ekonomski vzrok, 16 anketiranih (25,8 %) pa drugo (npr. mladostniški zanos, poroka, splet okoliščin, poslovna priložnost ...). Politični vzrok je najpogostejši zato, ker največ anketiranih pripada tretjemu izselitvenemu valu, ki je bil po večini begunski, bodisi zaradi komunizma bodisi zaradi nacizma. Nekateri so opredelili oba vzroka (politični in ekonomski); med temi izstopajo izseljenci iz obdobja med obema vojnama, ki so se večinoma izseljevali iz okupiranih delov Primorske (torej tudi beg pred fašizmom).

Razlogi, zakaj so slovenski izseljenci za državo izselitve izbrali Brazilijo, so različni. Veliko jih je odgovorilo, da so jo izbrali zaradi boljšega življenja – 20 (32 %). Večina tistih, ki so zbežali po drugi svetovni vojni, je odgovorila, da družina ni imela izbire, saj jih je organizacija za begunce določila za Brazilijo, in da je v tistem času samo še Brazilija sprejemala cele družine (ostale države samo moške) – 16 (26 %), 8 (13 %) jih je tja odšlo, ker je tam že bil kdo od sorodnikov, 5 (8 %) jih je navedlo ugodnejše podnebje, 5 (8 %) jih odgovora ni navedlo. V kategoriji »drugo« (8 anketirancev oz. 13 %) pa se razkrivajo npr. pomota pri vkrcanju na ladjo, predčasno izkrcanje z ladje zaradi bolezni enega izmed članov družine, po določilih jezuitskega reda, ki mu je pripadal, ljubezen ...

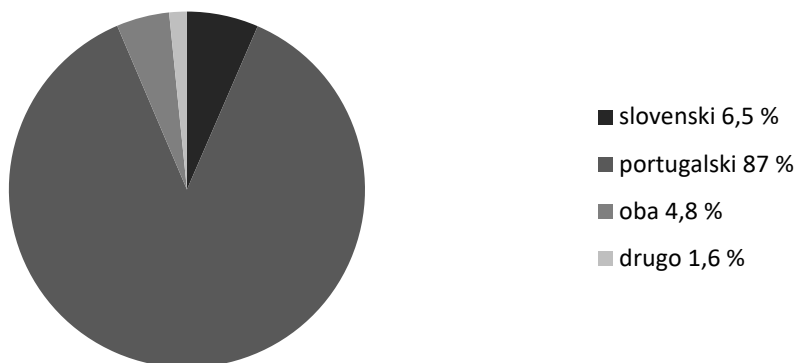
Grafikon 3: Razlogi za izbiro Brazilije

3.2.2 Znanje in raba slovenščine in portugalsčine pri predstavnikih skupnosti

V tem delu sem želela izvedeti več o jezikovni situaciji slovenskih izseljencev in njihovih potomcev. Zanimalo me je, koliko se je slovenščina ohranila in v kolikšni meri jo je izpodrinila portugalsčina. Želela sem izvedeti, katerega od obeh jezikov znajo bolje (prvi jezik glede na znanje, prim. Grafikon 4) in katerega jezika so se naučili najprej (prvi jezik glede na časovno zaporedje usvajanja, prim. Grafikon 5). Zanimala me je tudi samoocena znanja obeh jezikov.

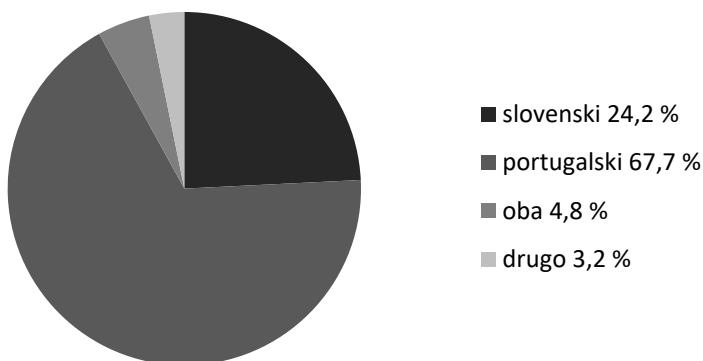
Dejansko stanje je tako, da je slovenščina skorajda povsem izginila, tudi pri zadržanju, ko starši svojim otrokom jezika niso posredovali. Vzroki so različni, npr. mešani zakoni z Brazilci oz. Brazilkami, odsotnost slovenskih očetov zaradi dela, nizko število Slovencev, vsakodnevni pritiski portugalsčine itd. Pokazalo se je, da slovensko znajo le redki. Večina anketiranih (54 oz. kar 87 %) je odgovorila, da je jezik, ki ga najbolj zna, portugalsčina, le 4 (6,5 %) so obkročili slovenščino, 3

(4,8 %) so obkrožili oba, ena oseba (1,6 %) pa je pod kategorijo »drugo« navedla, da najbolj zna portugalsko in angleško.

Grafikon 4: Prvi jezik glede na znanje

Na vprašanje *Kateri jezik je za vas prvi, ker ste se ga najprej naučili?* jih je največ (42 vprašanih oz. 67,7 %) odgovorilo, da so se najprej naučili portugalsčine. 15 oseb (24,2 %) slovenščine, 3 (4,85 %) pa oba jezika hkrati. V kategoriji »drugo« (dve osebi oz. 3,2 %) sta zastopana anketiranec, ki se je najprej naučil nemščine in potem portugalsčine, in oseba, ki se je slovenščine naučila skupaj s francoščino (gre za izseljenko, ki je prva leta po vojni odraščala v Franciji).

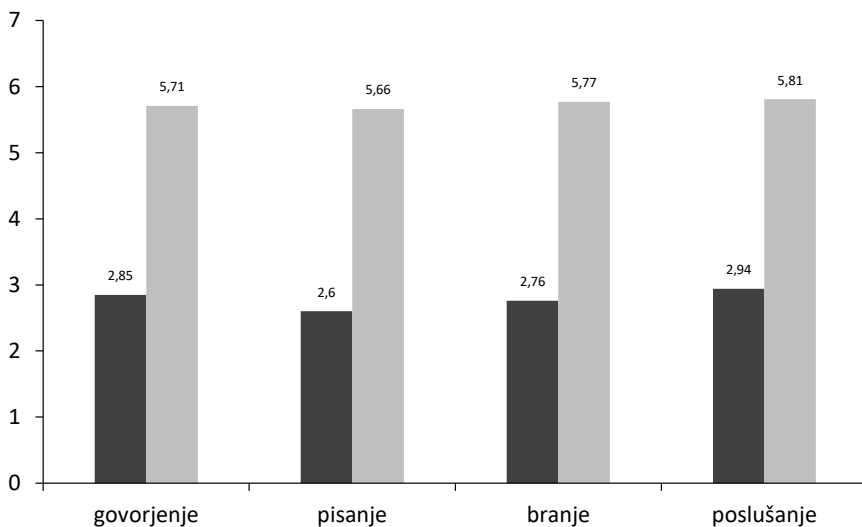
Grafikon 5: Prvi jezik glede na časovno zaporedje usvajanja

Tistih, ki so se najprej naučili slovensko, je zelo malo – 15 od 62 anketiranih. To so tisti, ki so se izselili iz Slovenije (izseljenci), in nekateri potomci prve generacije, ki so s svojimi starši v otroštvu še govorili slovensko, saj sta bila oba starša Slovenca. Ti so se portugalsčine naučili po prihodu v Brazilijo (33 vprašanih oz. 53 %), ali ko

so začeli s šolanjem (25 vprašanih oz. 40 %). Ena oseba (7 %) je napisala, da se je portugalsščine naučila doma in v okolici doma kot otrok. Za nekatere otroke je bil začetek šolanja v portugalsščini velik šok. Spet drugi (tisti, ki so se izselili v Brazilijo kot najstniki ali odrasli) pravijo, da jim portugalsščina ni predstavljala večjih težav.

Vprašanje *Kdaj in kje ste se naučili slovensko, če ste se najprej naučili portugalsko?* predvideva, da jih vsaj večina zna slovensko, vendar se je izkazalo, da temu ni tako. Zato sem k obstoječim kategorijam dodala tudi kategorijo »ne znam«. Največ (29 oz. 47 %) je takih, ki so se slovenščine šele začeli učiti; 15 vprašanih (24 %) slovensko ne zna; 8 anketiranih (14 %) se je slovenščine učilo v preteklosti na priložnostnih tečajih slovenščine, ki jih je organizirala slovenska skupnost, 4 (7 %) so se slovenščine v otroštvu naučili doma; 4 (7 %) v Sloveniji. Učenje jezika traja oz. je trajalo različno dolgo, od enega meseca do nekaj let.

Na vprašanje *Kako bi ocenili svoje znanje slovenščine in portugalsščine?* sem dobila odgovore, ki glede na predhodne rezultate niso presenetljivi (predstavljeni so v Grafikonu 6). Večina vprašanih je zelo samozavestna glede znanja portugalsščine v vseh sporazumevalnih dejavnostih (skoraj vsi vprašani so svoje znanje portugalsščine označili kot odlično). Le redkim pa se zdi (vsaj) dobro tudi njihovo znanje slovenščine. Povprečne vrednosti znanja slovenščine vseh dejavnosti so pod vrednostjo 3, ki označuje »slabo«. Najvišjo povprečno vrednost (2,94) je dosegla receptivna dejavnost – poslušanje, malo nižja pa je vrednost produktivne dejavnosti govorjenja (2,85). Veliko jih je tudi takih, ki slovensko sploh ne znajo ali so se šele začeli učiti.

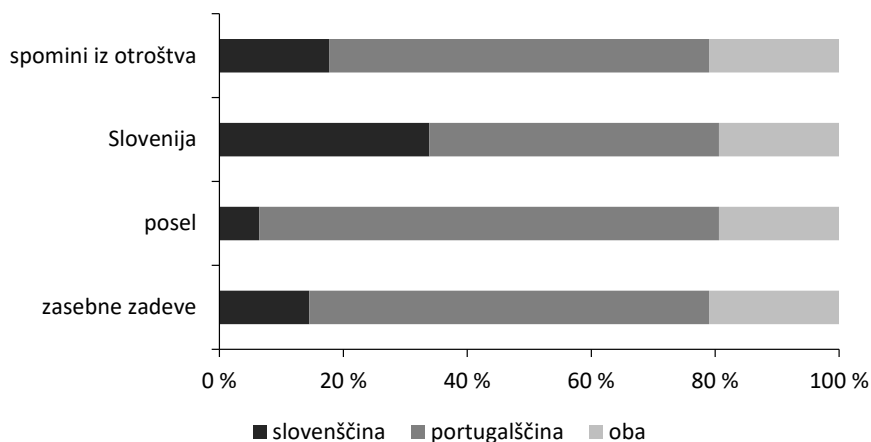

Legenda: 6 – odlično, 5 – dobro, 4 – zadovoljivo, 3 – slabo, 2 – zelo slabo, 1 – ne znam

Grafikon 6: Samoocena znanja slovenščine in portugalsščine

V odgovorih na vprašanja glede rabe portugalsčine in slovenščine so anketirani večkrat izbrali portugalsčino (prim. Grafikon 7). Tako bi v pogovoru z osebo, ki zna oba jezika, o zasebnih zadevah, poslu, Sloveniji in spominih iz otroštva večina izbrala portugalsčino, in sicer največ pri kategoriji »posel« – 46 vprašanih (74 %). Pri isti kategoriji pa preseneča relativno visok delež tistih, ki bi uporabili oba jezika (12 oseb oz. 19,4 %), najverjetneje z mislijo na poslovno povezovanje in sodelovanje s Slovenijo. Najnižji odstotek doseže portugalsčina pri kategoriji »Slovenija« (29 oseb oz. 46,7 %), slovenščina pa tu najvišjega (21 oseb oz. 34 %). V pogovoru o zasebnih zadevah in spominih iz otroštva bi večina – 37 (več kot 60 %) izbrala portugalsčino. Gre za to, da večina anketiranih ne zna dovolj dobro slovensko, tako da je vseeno, če sogovorec govori slovensko. Je pa nekaj anketiranih zapisalo, da če bi znali slovensko, bi bili odgovori drugačni. Eden od njih je napisal:

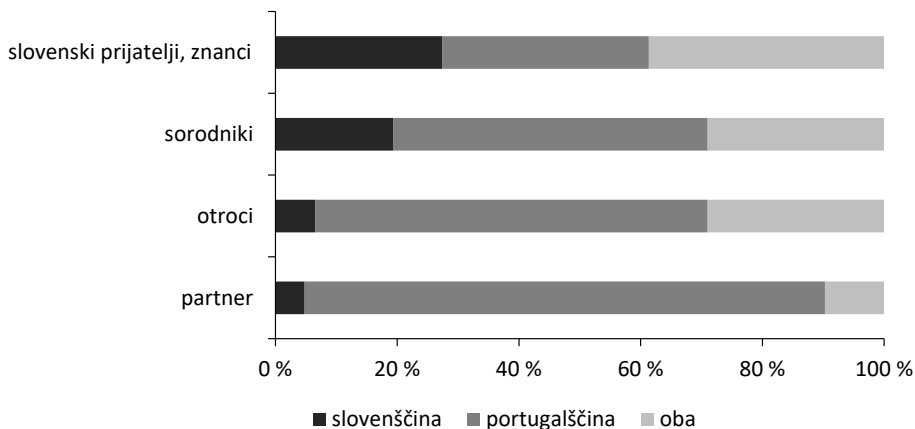
Če bi imel dovolj znanja, bi poskusil po slovensko: prvič, ker bi bila to možnost, da izboljšam svoje znanje jezika, drugič bi to pomenilo vljudno gesto, še posebno, če bi bil sogovorec slovenskega porekla, in tretjič zaradi nečimrnosti, saj ne bi nihče razumel.

Grafikon 7: Izbira jezika glede na temo v pogovoru z osebo, ki zna oba jezika

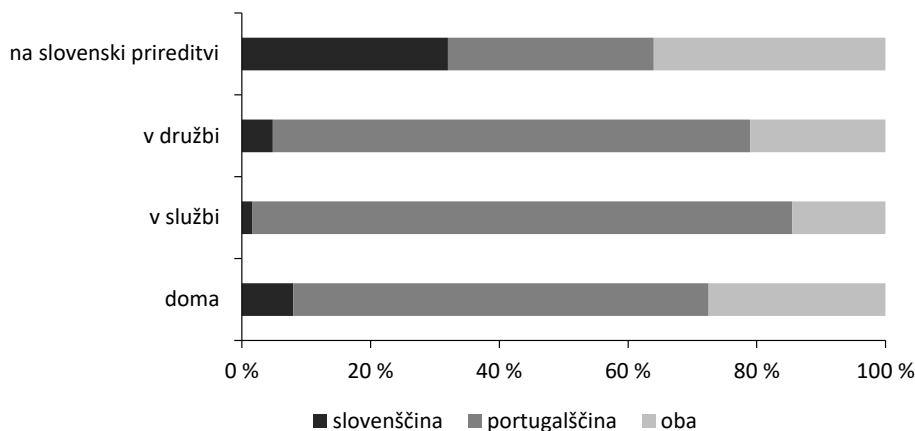
Kot je razvidno iz Grafikona 8, je tudi v pogovoru s partnerjem, otroki, sorodniki ter slovenskimi prijatelji in znanci portugalsčina v prednosti, posebno pri ožjih družinskih članih – partnerju in otrocih. S partnerjem bi večina (53 oz. 85,5 %) komunicirala v portugalsčini. Z otroki bi jih malo manj komuniciralo izključno v portugalsčini (40 oz. 65 %), več kot s partnerjem bi jih z otroki komuniciralo v obeh jezikih (18 oz. 29 %). Pri kategorijah »sorodniki«

ter »slovenski prijatelji in znanci« se je odstotek slovenščine povečal, najbolj pri kategoriji »slovenski prijatelji in znanci« (17 oz. 27,4 %), kjer je tudi odstotek portugalsčine najnižji (21 oz. 34 %). Tudi pri tem vprašanju moramo upoštevati, da jih je veliko izpolnilo, kot če bi slovensko dejansko (dovolj) znali. Zanimivo je, da se odstotek slovenščine poveča ob kategorijah, ki neposredno omenijo slovensko. Iz najožjega kroga družine, kjer bi bila po pričakovanjih uporaba slovenščine pogostejša, pa je slovenščina skoraj izginila. To lahko razlagamo tudi s tem, da gre za mlajše generacije potomcev Slovencev, ki se po večini slovenščine niso nikoli naučili.

Grafikon 8: Izbira jezika glede na sogovorca

Portugalsčina prevladuje tudi pri vsakodnevni uporabi (doma, v službi, v družbi, na prireditvi slovenskega društva), kar prikazuje Grafikon 9. Najvišji odstotek portugalsčine je pri kategoriji »služba« (52 vprašanih oz. 84 %), kar je razumljivo, saj delo v Braziliji načeloma ne ponuja možnosti uporabe slovenščine. 9 anketiranih (14,5 %) bi v službi uporabilo oba jezika, ali zaradi sodelovanja med državama ali pa zaradi želje, da bi slovenščino uporabljali tudi tam. Visok odstotek dosega portugalsčina tudi v družbi (46 oseb oz. 74 %). Delež uporabe portugalsčine doma je, verjetno na račun otrok, nižji (40 anketiranih oz. 64 %), doma bi oba jezika uporabilo 17 vprašanih (27,5 %), samo slovenščino pa 5. Zelo uravnotežena izbira vseh treh ponujenih možnosti se kaže pri zadnji kategoriji – na prireditvi slovenskega društva. Slovenščino bi se potrudilo uporabiti 20 anketiranih (32 %), portugalsčino bi še vedno uporabilo 20 vprašanih (32 %), oba jezika pa bi uporabilo 22 anketirancev (36 %).

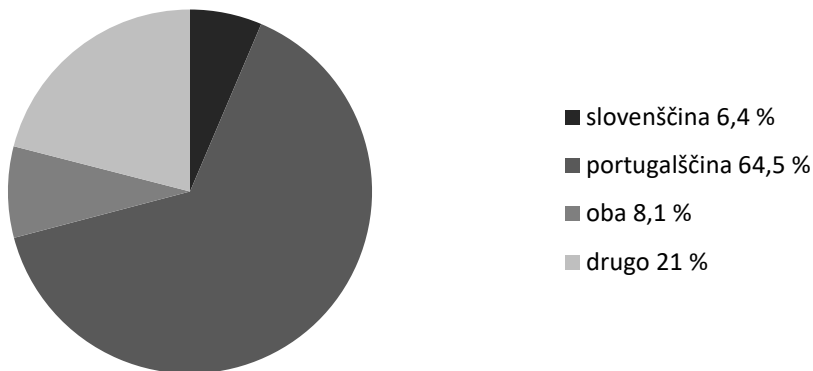

Grafikon 9: Izbira jezika glede na kraj oz. okoliščine

3.2.2 Ohranjanje slovenstva in slovenskega jezika med izseljenci v Braziliji

Odgovori na vprašanje *Kateri jezik je za vas pomembnejši (slovenščina, portugalščina, drugo) in zakaj?* podajo posredno informacijo o ohranjanju slovenščine v Braziliji (prim. Grafikon 10). Portugalščina se zdi pomembnejša več kot polovici vprašanih – 40 (64,5 %). Nekaterim je pomembnejša iz racionalnih, »preživetvenih« razlogov, za druge pa ima tudi pomembno čustveno vlogo. Relativno visok je odstotek tistih, ki se niso opredelili ne za slovenščino ne za portugalščino – 13 anketirancev oz. 21 % (kategorija »drugo«). Kot najpomembnejši jezik so nekateri (5 anketiranih) navedli angleščino, z razlago, da je svetovni jezik. Navedli so tudi različne kombinacije vseh treh jezikov (»vsak naučen jezik je koristen« ali »portugalščina, ker tukaj živim, angleščina zaradi posla, slovenščina zaradi družine«) ali kombinacijo slovenščine in angleščine (»tradicija in svetovna potreba«) ali kombinacijo portugalščine in angleščine.

Manjše število se je odločilo za kombinacijo slovenščine in portugalščine – 5 anketiranih (8,1 %). Napisali so, da je portugalščina njihov materni jezik, slovenščina pa se jim zdi pomembna za ohranjanje tradicije, in tudi da portugalščino uporabljajo dnevno, slovenščina pa jim predstavlja materni jezik. Še manjše število vprašanih je odgovorilo, da je najpomembnejši jezik zanje slovenščina – 4 (6,4 %). Najpomembnejši je zato, ker predstavlja korenine in ker je materni jezik.

Grafikon 10: Pomembnejši jezik

Kot razlago, zakaj jim je najpomembnejša portugalščina, so najpogosteje navedli, da jo uporabljajo vsakodnevno in da živijo, delajo ter imajo družino in prijatelje v Braziliji (24 oseb oz. 60 %). Za 6 vprašanih (15 %) je najpomembnejša, ker je jezik države, v kateri so se rodili. 5 (12,5 %) jih je navedlo, da je portugalščina njihov materni jezik. Nekateri so odgovor na to vprašanje utemeljili nekoliko nenavadno: »ker je portugalščina svetovno pomembnejša od slovenščine«, »ker se govori na vseh celinah in je eden izmed svetovno najbolj govorenih jezikov«. Ti odgovori zagotovo skrivajo tudi nekaj močnega brazilskega patriotizma. Eni osebi je portugalščina pomembnejša zato, ker je profesorica portugalščine, drugi pa zato, ker je jezik države, ki jih je kot begunce sprejela (tudi pri nekaterih ostalih odgovorih je včasih začutili nekakšno zamero ali odpor do domovine prednikov). Zanimiv se mi je zdel odgovor, da se osebi zdi portugalščina pomembnejša zato, ker se je v njej oblikovala. Odgovor »drugo« je izbralo 5 oseb (12,5 %).

Skoraj vsi (57 oseb oz. 92 %) so odgovorili, da se jim zdi pomembno ohraniti slovenski jezik. Le 3 (4,8 %) so odgovorili, da se jim to ne zdi pomembno, 2 (3,2 %) pa sta odgovorila z »ne vem«. Odgovori na to vprašanje očitno odkrivajo tudi potrebo po ohranjanju slovenščine, predvsem z jezikovnimi tečaji, saj je razkorak med znanjem slovenščine in željo po ohranjanju slovenščine zelo velik.

Večina želi z ohranjanjem slovenščine ohraniti tudi tradicijo in običaje oz. poreklo. Nekaterim je slovenščina pomembna, ker predstavlja jezik države, od koder je prišla njihova družina. Nekateri imajo v Sloveniji sorodnike in bi radi z njimi govorili slovensko ter ohranili stike, drugim je slovenščina materni jezik in so bili z njo vzgojeni. Redke skrbi za slovenščino tudi v širšem smislu: »ohraniti jezik v času globalizacije« ali »da bi se ohranila močna slovenska kultura v Braziliji«. Le eden, ki se mu je zdelo, da mu ni treba ohraniti slovenščine, je svoj odgovor utemeljil: »Ni del moje realnosti.«

Večini vprašanih (49 oseb oz. 79 %) se zdi pomembno, da slovenščino ohranijo tudi njihovi otroci, medtem ko se 11 (18 %) to ne zdi pomembno, 2 (3,2 %) pa se nista znala odločiti. Pri utemeljevanju, zakaj se jim zdi pomembno, da njihovi otroci ohranijo slovenski jezik, je večina navedla iste razloge – ohraniti kulturo in običaje, oz. da ne bi izgubili stika s slovenskimi predniki. Nekaj manj jih je kot razlog navedlo ohranjanje stikov s sorodniki v Sloveniji. Kar 6 jih je navedlo, da je lahko znanje slovenščine koristno za prihodnost. Tisti, ki se jim zdi, da ni pomembno, da njihovi otroci ohranijo slovenski jezik, so odločitev znova obrazložili s tem, da slovenščina ni del njihove realnosti, nekaj pa jih je navedlo, da bi raje, da se njihovi otroci naučijo angleščine.

Z naslednjim sklopom vprašanj sem želela izvedeti, kako pogosto in kje se anketiranci družijo s Slovenci in potomci Slovencev v Braziliji, ali imajo stike s Slovenijo in ali sledijo slovenskim medijem ter berejo slovenske knjige. Polovica vprašanih (31) se s slovenskimi prijatelji oz. sorodniki v Braziliji srečuje pogosto. Nekaj manj kot polovica (30 oseb oz. 48,4 %) vprašanih je navedla, da slovenske prijatelje in sorodnike srečuje redko. To so tisti, ki živijo oddaljeno od svoje družine ali od slovenskega društva v São Paulu, oz. mladi, ki so še za stopnjo bolj vključeni v brazilsko družbo in se dejavnosti slovenskega društva ne udeležujejo. Ena oseba (1,6 %) se s slovenskimi prijatelji oz. sorodniki ne srečuje.

Več kot polovica (36 oseb oz. 58 %) se s slovenskimi prijatelji oz. sorodniki srečuje v društvu, kar do neke mere dokazuje »javni« značaj slovenstva v Braziliji. Slovenstvo je bilo iz zasebne sfere skorajda izbrisano, ohranja se ga s pomočjo društva, tam imajo potomci Slovencev priložnost biti res (oz. čutiti se) potomci Slovencev. 18 vprašanih (29 %) je odgovorilo, da se s slovenskimi prijatelji oz. sorodniki srečujejo tako doma kot v društvu. 5 (8 %) se jih s slovenskimi prijatelji oz. sorodniki srečuje npr. pri sorodnikih v drugi zvezni državi, v Sloveniji ali Braziliji, ko jih pridejo obiskat. Le 3 osebe (4,8 %) se s slovenskimi prijatelji oz. sorodniki srečujejo zgolj doma.

Precej potomcev Slovencev je s sorodniki (prijatelji) v Sloveniji izgubilo stik, 25 vprašanih (40,3 %) nima nikakršnega stika. Občasne stike ima 23 vprašanih (37 %). To si lahko razlagamo s tem, da je od izselitve že predolgo in da veliko ljudi pozna le najbližje sorodnike. Nekateri izseljenci, ki so prišli z izkušnjo vojne, pa so preteklost želeli pustiti za sabo in so pretrgali stike (če ne lastnih, pa stike svojih otrok). Tako jih ima le manj kot četrtina, 14 oseb (22,6 %), pogoste stike. Vzdrževanje teh stikov pa olajšujejo elektronska pošta in spletna družbena omrežja.

Vprašanje *Ali sledite slovenskim medijem in berete slovenske knjige?* predpostavlja, da zna večina dovolj slovensko, da bi lahko sledila slovenskim medijem in brala

slovenske knjige. Izkazalo se je ravno nasprotno, saj večina ne zna dovolj dobro slovensko. Tisti, ki spremljajo slovensko dogajanje in ne znajo (dovolj) slovensko, ga spremljajo s pomočjo novic v angleščini ali portugalsčini. 29 vprašanih (47 %) je odgovorilo, da nikoli ne spremljajo slovenskih medijev in ne berejo slovenskih knjig. Več kot polovica vprašanih spremlja slovenske medije – 33 oseb (53 %). 25 anketirancev (40 %) je odgovorilo, da slovenske medije spremljajo občasno, 8 vprašanih (13 %) pa slovenskim medijem sledi pogosto.

Večina vprašanih je v stiku s Slovenijo in slovenščino preko spleta. Precej jih je navedlo spletne strani časopisov *Delo* in *Dnevnik*, nekateri so navedli slovenske spletne strani s turistično ponudbo, kot sta <http://www.slovenia.si> in <http://www.ljubljana.si>. Nekaj vprašanih posluša slovenski spletni radio. Tisti, ki za stik s slovenščino in slovenstvom spleta ne uporabljajo, so navedli revijo *Moja Slovenija*, nekatere knjige (npr. *Pod svobodnim soncem* in *Deseti brat*) in slovensko glasbo na zgoščenkah. Nekateri pa so želeli poudariti, da so v stiku s slovenstvom tudi preko (redkih) prevodov – knjige Slavoj Žižka ali *Poesia jugoslava contemporanea*.

Sodelovati v slovenskem društvu v Braziliji pomeni obiskovati tečaj slovenščine, peti pri pevskem zboru ali udeležiti se prireditve dvakrat do trikrat na leto v São Paulu. Natanko polovica vprašanih (31 oseb) je odgovorila, da v slovenskem društvu sodeluje (torej se redno udeležujejo ene ali dveh izmed zgoraj naštetih aktivnosti), 21 vprašanih (34 %) je odgovorilo, da sodelujejo občasno (verjetno obiščejo le prireditve), 10 (16 %) jih v slovenskem društvu ne sodeluje (ali živijo predaleč ali pa jih slovenstvo ne zanima, veliko pa je tudi takih, ki sicer niso vključeni v to raziskavo, ki niso člani društva in sploh ne vedo, da kaj takega obstaja).

Tečaj slovenščine obiskuje ali je obiskovalo več kot polovica vprašanih – 33 oseb (53 %), ostali vprašani, 29 oseb (47 %), pa ne. Rezultat je takšen tudi zato, ker sem vprašalnike razdelila tudi med učence obeh tečajev (učenci so izpolnili 25 od skupno 62 vprašalnikov, to je 40 %). 8 vprašanih (13 %) se je tečaja udeležilo v preteklosti.

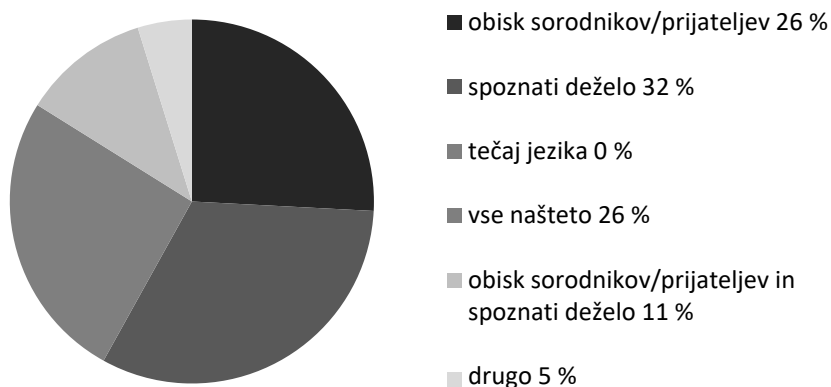
12 oseb (41 %) je kot razlog, da se slovenščine ne učijo, navedlo pomanjkanje časa. Nekaj manj vprašanih, 8 oseb (28 %), živi predaleč, 7 vprašanih (24 %) slovensko že zna, dveh (7 %) pa učenje slovenščine ne zanima.

Glede na to, da skoraj polovica vprašanih nima stikov s sorodniki ali prijatelji v Sloveniji in da je slovenstvo v Braziliji slabše ohranjeno, ne preseneča število tistih, ki Slovenije (še) niso obiskali – 30 vprašanih (48,4 %). V preteklosti, pred osamosvojitvijo Slovenije in predvsem za izseljence po drugi svetovni vojni, je bil verjetni razlog, da so se obisku Slovenije izognili, tudi komunistična politična ureditev.

Kot razloga verjetno štejeta tudi ekonomsko stanje in visoke cene letalskih kart in izletov v Evropo (bolj v preteklosti). Šteje pa tudi oddaljenost, saj Slovenijo in Brazilijo loči več tisoč kilometrov. 18 oseb (skoraj 30 %) pa je Slovenijo že obiskalo, 14 vprašanih (22,6 %) je Slovenijo obiskalo večkrat.

Odgovori anketirancev na vprašanje, ali nameravajo (spet) obiskati Slovenijo, kažejo, da so precej naklonjeni ohranjanju slovenstva v Braziliji, saj je delež tistih, ki nameravajo (spet) obiskati Slovenijo, zelo visok – 55 anketirancev (89 %). Preostali so odgovorili, da bodo Slovenijo mogoče (spet) obiskali – 7 oseb (11 %). Nihče ni odgovoril, da Slovenije ne namerava obiskati. Naj poudarim nekatere spremembe v svetovnem dogajanju, ki so privedle do tega rezultata: samostojnost Slovenije – Slovenija kot samostojna država pomeni močnejši dejavnik tvorbe slovenske identitete izseljencev in potomcev – ter njena vključenost v Evropsko unijo, ki sta ji prinesla višji status; poudarjena ideja večkulturnosti; svetovni splet, ki ponuja brezplačne in dosegljive informacije; cenejši letalski prevozi in izleti, ki so dostopnejši širšemu krogu ljudi ...

Največ vprašanih, 20 (32 %), bi Slovenijo želelo obiskati, da bi spoznali deželo prednikov. Malo manj, 16 (26 %), bi jih rado obiskalo sorodnike in prijatelje, enak odstotek pa bi oboje združil in dodal tudi jezikovni tečaj. 7 anketiranih (11 %) bi obiskalo Slovenijo, da bi spoznali deželo prednikov ter srečali sorodnike in prijatelje. Najmanj (3 vprašani oz. 5 %) je tistih, ki bi Slovenijo obiskali zaradi drugih razlogov, npr. zaradi nadaljevanja šolanja oz. posla.

Grafikon 11: Razlogi za obisk Slovenije

V Slovenijo se ne namerava preseliti 37 vprašanih (60 %), nekaj manj vprašanih, 34 (38,7 %), pa bi se mogoče preselilo nazaj. Samo ena oseba (1,6 %) je odgovorila, da se bo (po upokojitvi) preselila v Slovenijo. Nekaj je tudi takih, ki razmišljajo, da bi v Sloveniji preživeli le krajše časovno obdobje, mogoče študij. Enega izmed

razlogov za takšen rezultat lahko vidimo tudi v tem, da gre za razmeroma dobro situirane osebe, ki so zadovoljne s svojim življenjskim položajem.

4 SKLEP

Na podlagi rezultatov anketnega vprašalnika smo prišli do nekaterih ugotovitev. Anketirani so večinoma potomci Slovencev, ki jim starši večinoma niso prenesli slovenske kulture, še manj pa slovenščine, zato sta slovenstvo in slovenščina v Braziliji slabo ohranjena. Glede na rezultate vprašalnika se večina vprašanih še vedno delno čuti Slovence, saj so svojo narodnostno identiteto označili kot slovensko-brazilsko. Verjetno bi bilo točneje, če bi jih označili za Brazilce z delno slovenskimi koreninami. Tako ne preseneča, da večina ne razmišlja o priselitvi (nazaj) v Slovenijo, bi jo pa skoraj vsi obiskali in izvedeli več o domovini svojih prednikov.

Slovenščina je v Braziliji slabo ohranjena. Za večino anketiranih je portugalščina prvi jezik, ker ga najbolj znajo in ker so se ga najprej naučili. Večina vprašanih je prišla v stik s slovenščino pozneje, in sicer na tečajih slovenščine, saj je doma v otroštvu (skorajda) niso slišali. Tako ne preseneča, da je za večino vprašanih pomembnejši jezik portugalščina, vsaj kar se tiče vsakodnevne uporabe. Velika večina glede na samooceno znanja slovenščine in portugalščine bolje obvlada portugalščino, medtem ko le redki znajo dobro slovensko, večina zna le nekaj slovenskih besed in fraz. Neznanje slovenščine seveda pogojuje »odločitve« glede uporabe jezika v določenih situacijah in z določenimi ljudmi. Ker večina ne zna (dovolj dobro) slovensko, v svojem življenju kjerkoli in s komerkoli uporablja portugalščino. Nekaterim ostane le želja, da bi lahko komunicirali tudi v slovenščini, predvsem tam, kjer bi imeli za to več možnosti, to je na prireditvah slovenskega društva ali s slovenskimi prijatelji in znanci oz. o temah, ki se tičejo Slovenije in slovenstva. Uporaba slovenščine doma ali s slovenskimi sorodniki pa ni tako samoumevna, kot bi se mogoče zdelo.

V nasprotju z dejanskim stanjem (torej skoraj nična uporaba slovenščine) pa je prepričanje, da je slovenščino treba ohranjati in prenašati iz generacije v generacijo. Tu se večini zdi pomembno ohraniti slovenščino, saj jim predstavlja vez s predniki. V tem prepričanju lahko vidimo simbolno vrednost slovenščine za potomce Slovencev. Glede na odgovore se polovica Slovencev in potomcev Slovencev pogosto srečuje z drugimi Slovenci in potomci Slovencev v Braziliji, seveda pa ta podatek ni popolnoma zanesljiv. Baza anketiranih zajema tiste, ki so mi bili dosegljivi. To so tisti, ki bolj ali manj sodelujejo v slovenskem društvu. Tisti, ki v društvo niso včlanjeni, so za raziskavo nedostopni. Tako da bi bilo realneje pričakovati, da so na splošno stiki (vseh, ne le anketiranih) slovenskih izseljencev in njihovih potomcev

s slovenstvom precej redkejši ali pa jih sploh ni. Jasnejšo predstavo o stikih izseljencev in njihovih potomcev s slovenstvom nam daje tudi podatek, da ima le nekaj več kot polovica vprašanih stike s Slovenci v Sloveniji, prav tako pa tudi podatek, da je le polovica vprašanih že obiskala Slovenijo – treba je opozoriti, da gre za skupino ljudi, ki je večinoma relativno aktivna v društvu in se relativno močno zanima za slovenstvo. Da pa predvsem potomci Slovencev kažejo zanimanje za slovenstvo, priča tudi podatek o namenu obiska Slovenije: skoraj vsi vprašani imajo v načrtu obiskati Slovenijo. Glede na bazo vprašanih si lahko razlagamo tudi rezultat, da polovica anketiranih sodeluje v slovenskem društvu in obiskuje tečaj slovenščine. Približno polovica vprašanih tudi tako ali drugače spremlja slovenske medije, precej manj pa jih bere slovenske knjige. Glede na to, da slovenščine večina ne zna dovolj dobro, da bi lahko razumeli novice spletnih časopisov, si pomagajo drugače – s spletnimi stranmi v angleščini (in redkimi v portugalsščini), kjer sledijo dogajanju, povezanim s slovenstvom.

Glede na rezultate raziskave lahko torej povzamemo, da je dejansko stanje slovenstva in slovenščine v Braziliji v primerjavi s stanjem v slovenskih skupnostih v Argentini (kot ga predstavita Špelko in Ban 2006) in Združenih državah Amerike (kot ga predstavi Šabec 2019) slabo. To stanje pogojuje več dejavnikov, po mojem mnenju pa sta najodločilnejša majhnost slovenske izseljenske skupnosti (zadnji val migracije v Brazilijo je npr. štel le okrog 100 ljudi, medtem ko je v Argentino po vojni prišlo 5300 posameznikov, ki so se jim pozneje pridružile še družine) in razpršena poselitev slovenskih izseljencev v Braziliji (strnjena naselitev povojnih slovenskih izseljencev, kot jo poznamo iz Buenos Airesa in Clevelanda, za São Paulo ni značilna). Dejavnikov, ki so pripomogli k temu, da se je integracija slovenskih izseljencev in njihovih potomcev v večinsko družbo zgodila prej, je več: ker se je v Brazilijo preselilo manj Slovencev, ki niso živeli strnjeno, je bilo porok med njimi bistveno manj, kot jih poznamo v slovenskih skupnostih v Argentini in Združenih državah Amerike. Ker je v Braziliji Slovencev malo, so tudi možnosti za rabo slovenščine manjše in je ta večinoma neuporabna oz. nima nobene praktične vrednosti. Šabec (2019: 29) navaja, da je bila v preteklosti (pred letom 1960) v Ameriki [pa tudi v Braziliji, op. M. K.] prisotna tudi stigma naglasa, ko se starši s svojimi otroki niso več pogovarjali v slovenščini, da bi jim olajšali vključitev v prevladujočo kulturo. Odločilno je tudi pomanjkanje ustreznih struktur, ki bi podpirale ohranjanje slovenščine in slovenstva, npr. večje število slovenskih društev, ki bi se, kot npr. v Argentini in Združenih državah Amerike, aktivno ukvarjala z raznovrstnimi dejavnostmi. Društva so se v zgodovini slovenske izseljenske skupnosti v Braziliji sicer ustanavljala, vendar je bil vzrok predvsem druženje manjših skupin slovenskih izseljencev, lajšanje domotožja oz. medsebojna pomoč v primeru težav, le v manjši meri pa tudi misel na ohranjanje slovenstva oz. na njegovo

prenašanje na mlajše generacije. Vsak izselitveni val Slovencev v Braziliji je slovenstvo in slovenščino do neke mere skušal ohraniti, vendar so se ob tem pojavljale težave pri prevzemanju društev ob menjavi generacij, pa tudi druge vrste težav, npr. finančne. K ohranjanju slovenstva in slovenščine zagotovo niso pripomogle niti razprtije med posameznimi skupinami slovenskih izseljencev, ki so prišli v Brazilijo v različnih obdobjih, tudi tu (podobno kot v Argentini in Združenih državah Amerike) so bili namreč ideološki razlogi tisti, ki so preprečevali druženje in ustvarjanje ter širjenje prostora za slovenstvo in slovenščino ter posledično njuno ohranjanje. Ne nazadnje na današnje stanje slovenske skupnosti v Braziliji vpliva tudi dejstvo, da je od prvega in hkrati najboljšežnejšega vala migracij v Brazilijo s konca sedemdesetih let 19. stoletja minilo že precej časa, torej gre zdaj že za tretjo oz. četrto generacijo potomcev, rojenih v Braziliji. Kot je znano, z vsako novo generacijo potomcev vez z matico oslabi – tako v Argentini, še bolj pa v Združenih državah Amerike in Braziliji.

Z zadnjimi generacijami je slovenskim skupnostim v Braziliji, Argentini in Združenih državah Amerike skupno to, da je jezik čedalje manj osrednji del etnične identitete in je njegova vrednost predvsem simbolna. Zavest o pripadnosti slovenski skupnosti se ohranja večinoma skozi elemente kulture, kot so običaji, glasba, vera in kuhinja. Šabec (2019: 37) doda, da je slovenstvo obravnavano kot pozitiven dodatek k ameriški identiteti, kar bi lahko trdili tudi za potomce Slovencev v Braziliji.

Res je, da sta v Braziliji slovenščina in slovenstvo slabo ohranjena, vendar v skupnosti obstaja želja po izboljšanju stanja. To se kaže predvsem v želji po tečajih slovenščine in po vsaj osnovnem znanju slovenščine ter želji po obisku Slovenije, saj gre pri tem tudi za odkrivanje (dela) posameznikove lastne identitete, ki ni bila (v celoti) predstavljena v času odraščanja, ampak šele kasneje, v odrasli dobi s pomočjo društva, ki združuje potomce Slovencev v Braziliji.

LITERATURA

- Bitenc, Maja, 2006: Slovenščina in njeno poučevanje pri slovenskih zdomcih: Raziskava med učenci dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture v Baden-Württembergu. *Jezik in slovstvo* 3/4. 55–69.
- –, 2016: *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Bucholtz, Mary in Kira Hall, 2005: Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 7. 585–614.
- Čebulj Sajko, Breda, 1999: Ethnic identity of the first postwar generation of Australian Slovenes. *Dve domovini / Two homelands* 10. 47–59.

- Edwards, John, 2009: *Language and Identity*. New York: Cambridge University Press.
- Gomezel Mikolič, Vesna, 2000: Povezanost narodne in jezikovne zavesti. *Jezik in slovestvo* 45/5. 173–183.
- Grgič, Matejka, 2016: *Jezik: sistem, sredstvo in simbol: Identiteta in ideologija med Slovenci v Italiji*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.
- Južnič, Stane, 1987: *Antropologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- –, 1993: *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Klun, Manca, 2010: *Slovenščina in slovenstvo v Braziliji: Diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Lukšič-Hacin, Marina, 1999: *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Neznani avtor, 1997: Primeira missa para os Eslovenos em São Paulo completa 40 anos. *O São Paulo*. 16. 7. 1997. 20.
- Ovca, Vladimir in drugi, 1992: *Estatuto social (Statut Zveze Slovencev Brazilije)*. [Neobjavljeno.]
- Stabej, Marko, 2001: Spod materinega krila v lastne hlače. V: Milena Ivšek (ur.): *Materni jezik na pragu 21. stoletja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 20–31.
- Šabec, Nada, 1995: *Half pa pu: The language of Slovene Americans*. Ljubljana: ŠKUC.
- –, 2002: Usoda slovenskega jezika med Slovenci po svetu. V: Boža Krakar Vogel (ur.): *Ustvarjalnost Slovencev po svetu: Zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 7–20.
- –, 2019: Immigrant Experience through the Prism of Bilingualism and Biculturalism: The Case of Slovene Americans and Canadians. V: Ada Gruntar Jermol, Mojca Schlamberger Brezar, Vlasta Kučič (ur.): *Translation and / und migration, Prevajanje in migracije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 24–38.
- Šimenc, Andreja, 2002: *Izseljevanje Slovencev v Brazilijo in njihova integracija na primeru slovenske skupnosti v zvezni državi São Paulo: Diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Špelko, Tina in Janja Ban, 2005: *Slovenska jezikovna skupnost Argentini: (socio)lingvistična analiza: Diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- –, 2006: Slovenska jezikovna skupnost v Argentini. *Jezik in slovestvo* 51/3. 71–84.
- Toplak, Cirila, 2014: *Kdo smo mi brez drugih? Slovenstvo*. Ljubljana: Založba FDV.
- Ule, Mirjana, 2009a: *Socialna psihologija: Analitični pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- –, 2009b: *Psihologija komuniciranja in medosebnih odnosov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Žigon, Zvone, 1998: *Otroci dveh domovin*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.